

APÈNDIX

SOBRE L'ESTAT ACTUAL DE L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ AL MÓN

En primer lloc voldria remarcar la provisionalitat d'aquest informe, elaborat quan encara estic treballant en el *Llibre blanc sobre l'ensenyament del català al món*, que va encarregar-me la Comissió de promoció de l'ensenyament del català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya, de la Generalitat de Catalunya.

Lògicament, el grau d'implantació de l'ensenyament del català en els diferents nivells de la docència presenta grans diferències. Com també són diferents les necessitats i els tipus d'ajuda que se'ls pot aplicar.

D'una banda hi ha el cas dels Casals Catalans, actualment en procés de transformació. Entre les seves activitats, sovint hi trobem classes de llengua catalana. Però es tracta d'un ensenyament força inestable, perquè sempre va lligat a la disponibilitat d'una persona mínimament preparada —no sempre fàcil d'aconseguir— i d'un nombre de persones amb prou interès i temps per assistir a unes classes que normalment no necessiten per a la seva promoció social i laboral; això no obstant, potser una implicació més decidida per part de les administracions podria ajudar a millorar-ne el nivell i la incidència. Amb algunes excepcions, l'alumnat generalment està format per catalans i els seus descendents i familiars.

L'ensenyament no universitari dels països amb una presència catalana més o menys important és encara un territori gairebé verge. Hi ha algunes experiències positives, però. Com el cas modèlic —i per

desgràcia únic, per ara— de l'escola estatal de Suècia, que es fa càrrec de l'ensenyament de les llengües maternes dels infants que escolaritza. O el de les *Volkshochschulen*, les universitats populars alemanyes, on és possible estudiar català, i unes quantes n'ofereixen cursos. Les classes ofertes per alguns departaments d'Educació Contínua d'universitats britàniques, obertes també a adults no universitaris. Les classes de català per als eurofuncionaris, a Brussel·les i a Luxemburg. Les de l'Escola Oficial d'Idiomes i el Centre Blanquerna, de Madrid. I, malgrat la seva total eventualitat i inestabilitat, cal consignar també en aquest apartat l'obertura de l'Instituto Cervantes a la docència del català en alguna de les seves seus. Però caldria negociar amb l'Estat espanyol la concessió d'algunes de les places de professorat de primària i secundària a l'estranger, en ciutats amb presència catalana, per a candidats preparats per ensenyar la nostra llengua. Tot plegat, doncs, poca cosa ara com ara.

L'ensenyament universitari és, en canvi, el nivell docent on el català —malgrat les dificultats— ha experimentat una més gran difusió. No té un abast social tan ampli com els altres nivells docents, certament, però la seva importància és cabdal: és a la universitat on es formen els futurs professors i les elits intel·lectuals de cada país. Als països capdavaners —especialment Alemanya i la Gran Bretanya— la docència de matèries catalanes va iniciar-se força abans de la segona guerra mundial. I aquest treball incipient es va veure reforçat —a les universitats d'Europa i d'Amèrica— per l'aportació intel·lectual que hi va suposar l'exili català, com a conseqüència de la derrota republicana en la guerra d'Espanya. Alguna cosa d'això ja es va poder copsar, enmig de la persecució de la llengua i la cultura catalanes per part del règim franquista, durant la celebració a Barcelona del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, l'any 1953. Per aquesta època, per exemple, el grup catalanista britànic ja s'havia anat consolidant i s'hi havien incorporat Josep M. Batista i Roca i Joan Mascaró i Fornés, de manera que el 1954 va constituir-se a Londres l'Anglo-Catalan Society (ACS), la degana de les associacions de la catalanística internacional.

De mica en mica, i gràcies a l'entusiasme i la insistència dels catalanistes estrangers i del professorat exiliat, els estudis de llengua i li-

teratura catalanes es van anar fent lloc en els plans d'estudi d'unes quantes universitats d'Europa i d'Amèrica, destacant la seva importància en els programes d'estudis hispànics o romànics i, fins i tot, de vegades amb la creació d'alguna assignatura específica. Aquesta empena inicial es va veure afavorida pel fet que el professor Georges Straka, director del Centre de Filologia i de Literatures Romàniques de la Universitat d'Estrasburg, oferís aquest centre per a la celebració del col·loqui «La linguistique catalane», l'abril de 1968. L'èxit d'aquest col·loqui va fer que se'n convoqués un altre, aquest cop a la Universitat d'Amsterdam, el març de 1970, on ja va començar a estructurar-se la que seria la nostra societat, constituïda oficialment en el tercer col·loqui, celebrat al Fitzwilliam College de la Universitat de Cambridge, l'abril de 1973. D'aleshores ençà, el creixement de la catalanística internacional ha estat un bon indicador de l'evolució positiva de l'ensenyament universitari del català especialment a Europa i l'Amèrica del Nord. Les dècades dels 70 i dels 80, amb la fi de la dictadura franquista i la recuperació de les institucions autòctones catalanes, han estat el testimoni d'aquest creixement. L'any 1977, la Universitat de la Sorbona posava en funcionament, a París, el seu Centre d'Estudis Catalans, i els catalanistes italians constituïen, a Roma, l'Associazione Italiana di Studi Catalani (AISC). L'any 1978, els catalanistes dels Estats Units i el Canadà, que des de 1958 mantenien una secció catalano-provençal als congressos anuals de la Modern Language Association, van agrupar-se a l'entorn de la North American Catalan Society (NACS). La col·laboració de les quatre associacions existents va fer possible, el 1980, l'aparició de la sèrie *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. La catalanística germànica s'organitzava, l'any 1983, amb la Deutsch-Katalanische Gesellschaft (DKG). L'any següent s'iniciava la publicació del mètode audiovisual de català per a no-catalanoparlants *Digui, digui...* El Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 1986, comptava amb una nombrosíssima participació de la catalanística d'arreu del món, i aquest mateix any la NACS iniciava la publicació de la *Catalan Review*. L'any 1988 era la DKG la que feia aparèixer la *Zeitschrift für Katalanistik*. I, encara, el 1990 es constituïa l'Association Française des Catalanistes

(AFC), alhora que es posava en marxa oficialment el Certificat Internacional de Català.¹

Lògicament, l'increment de la docència que tota aquesta activitat (associativa, editorial, homologativa, etc.) deixa entreveure, reclama-va poder comptar amb un major nombre de professors, especialment de professorat nadiu destinat a facilitar l'aprenentatge de la llengua als estudiants estrangers. A finals dels anys 80 molt poques universitats disposaven de lector de català —com a fruit d'un intercanvi amb la Universitat de Barcelona (Cracòvia, Sant Petersburg), o bé com a conseqüència de l'interès de determinades universitats, com ara Liverpool, Càller o Moscou. Però el fet d'haver recuperat les nostres institucions polítiques va permetre millorar sensiblement aquesta situació. Efectivament, el 31 d'octubre de 1985 el Parlament de Catalunya instava el Govern de la Generalitat a fer els passos necessaris perquè els estudis de llengua catalana fets a l'estranger poguessin ser homologats amb els que es fan a Catalunya. Aquests passos van conduir, finalment, a la creació —Ordre de 20 de gener de 1988— de la Comissió de promoció de l'ensenyament del català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya, més coneguda —lògicament— com a «Comissió de Lectorats». La creació d'aquesta Comissió —malgrat la seva migrada dotació econòmica— ha permès donar resposta a la demanda creixent i ha significat una empenta decisiva per al progrés i la difusió dels estudis catalans en l'àmbit universitari internacional: selecciona i forma els lectors, dota els lectorats amb el material adient, vetlla pel reconeixement oficial de les matèries catalanes en els diferents plans d'estudi, promou la creació de nous lectorats, etc.²

D'ençà de 1994 funciona també una comissió mixta que reuneix dues vegades l'any els representants d'aquesta Comissió amb els de les universitats de les Illes Balears, Jaume I de Castelló, de València i

1. Veg. un resum —amb bibliografia— de tota aquesta activitat dins A. BOVER I FONT, *Manual de catalanística* (Barcelona: Diputació de Tarragona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), pàgs. 19-31.

2. Veg. A. BOVER I FONT, «L'actual promoció del català a les universitats estrangeres», *Serra d'Or*, 371 (novembre 1990), pàgs. 797-798, on es reflecteix l'etapa inicial de la Comissió.

d'Alacant, i que permet la coordinació amb les accions empreses per aquestes universitats i planifica de manera global la difusió exterior dels estudis catalans en l'àmbit universitari.

D'aquesta manera s'ha pogut arribar a la setantena de lectorats que, amb dedicació exclusiva o parcial, actualment reben ajuda de la Generalitat de Catalunya, a més dels casos puntuals ajudats per la Universitat de les Illes Balears i la Universitat Jaume I, i de l'aportació del Govern d'Andorra —que fa possible l'existència del lectorat de català de la Universitat de Praga—, en uns moments en què l'ensenyament universitari del català abasta ja centres dels cinc continents. D'altra banda, les proves per a l'obtenció del Certificat Internacional de Català han experimentat també un procés ascendent, i les corresponents a 1997 —quan encara falta realitzar l'examen en un últim centre, on es preveu que es presentin una quinzena de persones— s'han realitzat en 24 centres, de 12 països, i entre els nivells bàsic i lllindar han comptat amb 386 candidats.

En aquests darrers anys, dins de la Unió Europea, els estudis catalans s'han consolidat sobretot en les universitats de la Gran Bretanya, Alemanya i França. I a França, especialment, s'ha detectat un fenomen nou i de gran importància. L'interès d'una part rellevant d'estudiants francesos per la nostra llengua s'aparta de la tradicional cleda filològica, i respon més aviat a interessos de tipus comercial o laboral. Per als qui provenim d'una formació filològica més o menys ortodoxa pot semblar sorprenent. Però no ens hem d'enganyar, al cap i a la fi aquest és un símptoma de normalitat, aquest fenomen *només* es produeix amb les llengües vives. Quant a l'Est d'Europa, Hèlsinki (Finlàndia), Moscou i Sant Petersburg (Rússia), Cracòvia i Pozna (Polònia), Budapest i Szeged (Hongria), Bucarest (Romania) i Praga (Txèquia) són centres universitaris que compten ja amb una presència habitual del català.

En canvi, en l'aspecte negatiu, i en la mateixa Unió Europea, caldria esmentar el buit grec i el quasibuit espanyol. El tema espanyol —un dels Estats grans de la Unió Europea on, si fem excepció de les universitats dels Països Catalans, és més difícil poder estudiar català— mereix un comentari a part. Des de fa temps, els meritoris esforços d'alguns professors i professores —catalans i no catalans— han

aconseguit de dedicar alguna assignatura o part d'assignatura del pla d'estudis de la seva Facultat als temes catalans —generalment sense cap ajuda exterior i de vegades amb una gran acceptació per part dels estudiants. Però, això no obstant, ara com ara no s'ha aconseguit la consolidació esperada. Fins fa pocs anys, i fora de l'àrea catalana, només la Universitat Complutense de Madrid comptava amb un professor titular dedicat íntegrament al català. Actualment també n'hi ha a les universitats de Granada, de Salamanca, de Santiago de Compostella i a la UNED. I en cap d'aquestes universitats no es poden cursar els estudis complets de Filologia Catalana. Diverses vegades s'ha intentat que els estudis catalans —com els gallecs i els bascos— es poguessin cursar en aquelles universitats espanyoles interessades a oferir-los. Fins ara, aquestes iniciatives han topat amb l'oposició frontal de determinats professors i acadèmics³ i amb l'actitud farisaica del Ministeri d'Educació i Ciència, que ha «lamentat» no poder-hi fer res per tal de respectar l'autonomia universitària. Tot seria molt més fàcil si els nostres governs autonòmics es fessin càrrec del cost d'aquest ensenyament, però amb la Constitució a la mà és evident que és el Ministeri d'Educació i Ciència qui ha d'incloure aquests ensenyaments en els seus pressupostos, tal com fa amb els d'Espanyol, Dret Civil o Química Fina. Malgrat tot, la Comissió de Lectorats continua treballant per tal que la Filologia Catalana es pugui estudiar en una universitat de cada comunitat autònoma. Però, si l'actitud del Ministeri no canvia, no hi haurà més remei que tractar l'Estat espanyol com un país estranger per tal de difondre-hi els estudis catalans.

L'Amèrica del Nord és una zona especialment problemàtica en aquests moments. S'hi han començat a jubilar les grans figures catalanistes, la romanística gairebé hi ha desaparegut, també sembla haver passat l'entusiasme que en els seus orígens el generativisme va sentir pel català i, en general, els departaments d'Espanyol estan immersos en una guerra entre «espanyols» i «hispano-americans». Tot i així, els estudis catalans semblen resistir enmig de l'encrestat oceà universitari nord-americà. Si alguns dels seus feus tradicionals han

3. Veg. A. BOVER, «Hi ha un hispanisme de via estreta», *Quadern de El País*, núm. 389 (dijous 15 de març de 1990), pàg. 3.

desaparegut, també és cert que altres centres han iniciat l'ensenyament del català, i les matèries catalanes han trobat nous camins, com ara la sociolingüística o els *women studies*, a partir de la figura gegantina de Mercè Rodoredà.

D'altra banda, a l'Amèrica Central i del Sud —un autèntic desert pel que fa al català fins fa pocs anys— la situació comença a canviar. Amb la millora de les condicions sociopolítiques d'uns quants d'aquests països, les universitats d'aquesta àrea, que en diversos casos havien rebut bones aportacions procedents del nostre exili, han començat a obrir-se als estudis catalans, sovint amb la col·laboració de professorat i autoritats acadèmiques descendents d'aquells exiliats, que senten un gran interès i simpatia per la llengua i la cultura dels seus avantpassats. Ens trobem, doncs, davant d'un altre fenomen nou i també agradable: allò que no van poder aconseguir els seus avis, ho comencen a aconseguir els néts. La Universidad Nacional de Rosario i la Nacional del Litoral, a Santa Fe (Argentina), la Universidad de la República, a Montevideo (Uruguai), la UNAM (Mèxic), o la de l'Havana (Cuba), són ara nous centres on ja s'ofereix o és a punt d'iniciar-se l'ensenyament del català.

Oceania compta ja amb una certa tradició catalanista a la Universitat La Trobe, de Melbourne (Austràlia), que ara s'ha estès a la Universitat de Sydney. La Universitat La Trobe s'ha convertit en el centre difusor de la catalanística en aquesta àrea: ha col·laborat amb la Universitat d'Auckland (Nova Zelanda), la qual ha dedicat a la literatura catalana un monogràfic de la seva revista *Antipodas*,⁴ i ha organitzat el *First Catalan Symposium in Australia* celebrat l'any passat.

Àsia és, en canvi, un territori nou per als estudis catalans. Però ara com ara el català s'estudia ja a la Universitat Hankuk, de Seül (Corea del Sud), a la Universitat Waseda, de Tòquio (Japó), i a la Universitat d'Estudis Exteriors de Pequín (Xina), i les temàtiques catalanes s'han fet presents en els darrers congressos de l'Associació Asiàtica d'Hispanistes i a les pàgines de la revista *Hispanic Horizon*, publicada per la Universitat Jawaharlal Nerhu de Nova Delhi⁵ (Índia).

4. A cura de Robert Archer: número V (desembre 1993).

5. Veg. Carles BASTONS I VIVANCO, «Llengua i cultura catalanes a Àsia», *Serra*

Els enormes i greus problemes que afecten l'Àfrica expliquen fàcilment l'absència d'estudis catalans en les universitats d'aquest continent. Això no obstant, alguns centres nord-africans han manifestat ja el seu interès per oferir aquests estudis, si bé de moment encara no s'ha arribat a concretar. I, malgrat tot, d'ençà del curs 1993/94 comptem ja amb una seriosa punta de llança a la Universitat de Yaoundé (Camerun).⁶

A grans trets, aquesta és la situació actual. La difusió universitària internacional dels estudis catalans, certament, ha avançat molt aquests darrers anys,⁷ en quantitat i en qualitat. I les demandes d'ajut que des d'arreu arriben constantment a la Comissió de Lectorats fan pensar que hi ha molt de camp per córrer encara, malgrat que la nostra sigui una llengua minoritzada. Per tant, podem millorar i podem arribar a més llocs. Caldrà, doncs, que entre tots desenvolupem l'enginy, la imaginació i la capacitat de col·laboració necessaris per aconseguir-ho. Amb aquesta intenció, i a partir de l'experiència d'aquests darrers anys, permeteu-me que acabi aquest informe amb una sèrie de reflexions en veu alta.

1. Malgrat que actualment en la majoria de casos —no en tots— hi ha una bona col·laboració amb les ambaixades i consolats espanyols, així com amb altres institucions espanyoles —com ara l'Institut Cervantes—, no hem de perdre de vista que el progrés que he descrit s'ha aconseguit tot i la continuada agressió dels diferents governs espanyols, que tenen el mandat constitucional de protegir i difondre la nostra llengua i que, en lloc de fer-ho, es neguen a reconèixer-ne la unitat, en contra del criteri científic universal. Una agressió, recordem-ho, consentida per bona part de l'espectre polític dels nostres parlaments.

---

d'Or, 415-416 (juliol-agost 1994), pàgs. 558-560. En el moment de lliurar aquest text s'anuncia l'aparició del número 121 de la *Revista de Catalunya*, on es publica l'article de Carles BASTONS, «Llengua i cultura catalanes a Àsia i Oceania», article que, lògicament, encara no m'ha estat possible de veure.

6. Veg. M. Carme ALTÉS, A. BOVER, Adriana PUJOL i Antònia SERENA, *L'ensenyament del català al món* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, [1995]), pàg. 8.

7. Compareu aquesta situació amb la que hi havia a començaments dels anys 70: Xavier BARRAL i ALTET, *L'ensenyament del català a Europa i Amèrica del Nord* (Barcelona: Gràfiques Rafael Salvà, 1971).

Per tal de no apartar-me excessivament del tema, amb consideracions sobre els límits de la democràcia en la Unió Europea, no faré cap referència a l'Estat francès.

2. Davant de la injusta situació que continuem patint, el nostre gremi, i la nostra associació en particular, han promogut nombrosos manifestos que, per regla general, no han produït el més mínim efecte. En la nostra anterior trobada, a Frankfurt, un eurofuncionari col·lega nostre ens recordava que els catalans fem encara poc ús de les institucions europees. Crec que potser ja ha arribat l'hora de canviar d'estratègia i que farem bé de presentar, no més manifestos, sinó les nostres denúncies formals també a aquestes institucions.

3. Fins ara, la col·laboració amb el Ministeri espanyol d'Afers Exteriors, en matèria de lectorats, no ha anat més enllà d'alguns puntuals i efímers. Això no obstant, penso que pot ser positiu, i no només per a l'ensenyament universitari, que les diferents universitats i associacions de catalanística demanin als seus respectius governs que es contempli el tema del català en els acords bilaterals que periòdicament renoven amb l'Estat espanyol.

4. De la mateixa manera que la Generalitat de Catalunya ha constituït la Comissió de Lectorats, la qual compta amb un pressupost aprovat pel Parlament, és evident que podríem arribar molt més lluny si, tot mantenint una coordinació com ara la que ja existeix a través de la Comissió Mixta, el Govern Balear i la Generalitat Valenciana, constituïssin unes comissions semblants i els respectius parlaments les dotessin de pressupost.

5. L'experiència ha demostrat que cal ajudar els llocs on ja existeix un interès pel català i que cal que els diferents centres es facin mereixedors d'aquesta ajuda, amb la col·laboració, el reconeixement oficial, la dedicació, etc. En aquest camp, els regals sense cap contrapartida, exigència ni seguiment condueixen al fracàs.

6. Caldria demanar una dotació generosa de beques per als estudiants estrangers que volen aprendre català i per a la formació del professorat estranger. Caldria demanar-ho als nostres governs, però també al govern de l'Estat —recordem un cop més que en té el mandat constitucional, i que les beques per a estudiants d'espanyol es paguen també amb els nostres impostos.

7. Caldria fer veure també als nostres governs i institucions que, a més d'ajudar les traduccions d'obres literàries catalanes a d'altres llengües, es fa urgent disposar d'ajudes per a la traducció de l'assaig historicoliterari i de manuals d'ús universitari. Costa d'entendre que a hores d'ara encara no hi hagi una traducció anglesa, per exemple, de llibres com *Nosaltres els valencians*, de Joan Fuster, o *La persecució política de la llengua catalana*, de Francesc Ferrer i Gironès, posem per cas.

8. Tot i la inestimable ajuda que va suposar l'aparició del mètode *Digui, digui...*, cal que els nostres lingüistes i, especialment, els nostres editors s'adonin que en aquests moments ja és urgent poder comptar amb una diversitat de mètodes i, sobretot, amb algun mètode multimèdia pensat per ensenyar el català a estudiants nocal·lanoparlants i residents fora dels Països Catalans.

9. També pel que fa a la difusió exterior de la nostra llengua i la nostra cultura, convindria que els nostres governs i institucions oblidessin per sempre més el conegut vers siscentista «Pus parla català Déu li don glòria», tal com per a l'ús interior ja fa anys que reclama-va Fuster. Davant de qualsevol estranger que parla català, abans de res cal escoltar què diu i, sobretot, veure què ha fet i què fa.

10. I, finalment, recordar que la difusió exterior de la llengua i la cultura catalanes depèn bàsicament de dos punts. D'una banda, del fet que els catalans de l'interior hi creguem, en la nostra llengua i la nostra cultura, i actuem en conseqüència. I, de l'altra, de la capacitat que tinguem d'exportar els nostres grans autors amb rigor i professionalitat. Només la qualitat ens durà a la quantitat. Mai a l'inrevés.

Potser a algú li sorprendran algunes de les meves afirmacions, que casualment han acabat prenent forma de decàleg. Però, després d'haver dedicat ja uns quants anys a aquests temes, aquests fulls resumeixen el que en sé i el que en penso. Moltes gràcies.

AUGUST BOVER I FONT
(Universitat de Barcelona)